



УДК 378.4

## ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ ГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Паршук С.М., к. пед. н.,  
доцент кафедри початкової освіти

*Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*

Тарасюк А.М.,  
викладач кафедри початкової освіти

*Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*

У статті розглянуто поняття загальнокультурної грамотності та проаналізовано формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших. Саме тому вчитель початкової школи має бути взірцем культури для своїх вихованців, а проблема формування загальнокультурної грамотності у майбутніх вчителів початкової школи завжди буде актуальним питанням у підготовці фахівців початкової освіти.

**Ключові слова:** компетентність, загальнокультурна грамотність, загальнокультурна компетентність, образотворче мистецтво.

В статье рассмотрено понятие общекультурной грамотности и проанализировано формирование общекультурной компетентности будущих учителей начальной школы средствами изобразительного искусства. Эта компетентность предусматривает глубокое понимание своей национальной идентичности как основание открытого отношения и уважения к разнообразию культурного выражения других. Именно поэтому учитель начальной школы должен быть образцом культуры для своих воспитанников, а проблема формирования общекультурной грамотности у будущих учителей начальной школы всегда будет актуальным вопросом в подготовке специалистов начального образования.

**Ключевые слова:** компетентность, общекультурная грамотность, общекультурная компетентность, изобразительное искусство.

Parshuk S.M., Tarasyuk A.N. FORMATION OF GENERAL CULTURAL LITERACY OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS

This article discusses the concept of general cultural literacy and analysis of the formation of general cultural competence of primary school teachers by means of art. This competency provides deep understanding of national identity as the basis for an open attitude and respect for the diversity of cultural expressions of others. Therefore, an elementary school teacher must be a role model of culture for its students, and the problem of the general cultural literacy formation of future elementary school teachers will always be a topical issue in training of primary education specialists.

**Key words:** competence, general cultural literacy, general cultural competence, art.

**Постановка проблеми.** У сучасних умовах стає необхідним посилення культуротворчої ролі освіти, з'являється новий ідеал «людини культури», який володіє загальнокультурною компетентністю, що визначає його активну життєдіяльність, здатність орієнтуватися в різних областях соціального й професійного життя, гармонізує внутрішній світ і стосунки із соціумом.

Концепцією «Нової української школи» передбачено вивчення ключових компетентностей, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя. Однією з десяти ключових компетентностей є обізнаність

та самовираження у сфері культури – здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

Вчитель початкової школи має бути взірцем культури для своїх вихованців, саме тому проблема формування загальнокультурної грамотності у майбутніх вчителів початкової школи завжди буде актуальним питанням у підготовці фахівців початкової освіти.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблему формування ключових ком-



петентностей майбутніх вчителів розглядали такі науковці, як О. Савченко, С. Гончаренко, І. Тараненко, В. Ковальчук, Н. Кузьміна, Л. Мітіна. Питання формування естетичної культури особистості розглядали науковці С. Кононанець, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Отич, О. Рудницька тощо.

**Постановка завдання.** На основі вищевикладеного можна сформулювати завдання роботи, яке полягає в аналізі формування загальнокультурної грамотності майбутніх учителів початкової школи засобами образотворчого мистецтва.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Формування обізнаності та самовираження у сфері культури реалізується через опанування майбутніми учителями загальнокультурної компетентності.

Одним із завдань виховання молодших школярів є формування загальнокультурної компетентності, що припускає орієнтацію в першоджерелах культури – творах художньої літератури, народної творчості, музичного, образотворчого, театрального мистецтва, музейних експозиціях, творах якщо не наукової, то хоча б науково-популярної літератури. У зв'язку із цим можна сказати, що культурологічний аспект – найважливіший підхід сучасної освіти у вихованні молодшого школяра.

Загальнокультурна компетентність визначається як здатність учня аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності.

Аналіз сутності поняття «загальнокультурна компетентність» та його зіставлення з декларованим навчальними програмами, змістом початкової освіти дав змогу виокремити три групи компетенцій, які важливо формувати у дітей молодшого шкільного віку: мовленнєві (уміння точно висловлювати думку українською, російською та англійською мовами, здатність до словесної творчості, уміння будувати речення; багатство словникового запасу, уміння пояснити сутність слова, його походження), комунікативні (уміння вести діалог, вислухати людину під час ведення діалогу, толерантно висловити думку під час діалогу), культурні (знання народних пісень, народних танців, народних ігор, певних традицій, знання і володіння прислів'ями, приказками, лічилками).

Зміна парадигми зі «знансєцентризму», тобто прагнення освітнього закладу дати школярам раціональне знання, на парадигму культуровідповідності і культуротворчо-

сті освіти дає шанс забезпечити освоєння усіма суб'єктами навчально-виховного процесу гуманітарних і культурних цінностей («культуроцентризм») [1, с. 3–5].

Корисним для аналізу й розуміння є трактування загальнокультурної компетентності, яке подано в матеріалах дискусії, що були організовані у рамках проекту ПРООН «Освітня політика та освіта «рівний – рівному»», а саме: загальнокультурна компетентність стосується сфери розвитку культури особистості та суспільства в усіх її аспектах та передбачає формування культури міжособистісних відносин, оволодіння світовою та вітчизняною культурною спадщиною, принципи толерантності, плюралізму і дає змогу особистості:

- аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки і культури;

- орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства;

- застосовувати засоби й технології інтеркультурної взаємодії;

- знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури, інтерактивно використовувати рідну й іноземні мови, символіку та тексти;

- застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей, з метою розроблення й реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри;

- опановувати моделі толерантної поведінки та стратегії;

- конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних;

- релігійних відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації [2].

Сформована загальнокультурна компетентність свідчить про те, що людина має певні морально-особистісні якості, які допомагають їй правильно визначати роль культури, орієнтуватися в її продуктах, узгоджувати власну поведінку із загальноприйнятими моральними нормами і культурними цінностями.

М. Яковлева зазначає: «Сформована загальнокультурна компетентність дає особистості змогу аналізувати та оцінювати здобутки науки та культури, орієнтуватися в сучасному культурному просторі, користуватися засобами та технологіями міжкультурної взаємодії, методами самовдосконалення, що зорієнтовані на систему як загальнолюдських і національних та індивідуальних цінностей, реалізовувати моделі толерантної поведінки та конструктив-



ної діяльності в умовах мультикультурного розмаїття» [4].

Формування загальнокультурної компетентності забезпечується засобами практично усіх навчальних предметів. Воно відбувається у процесі реалізації затвердженого МОН України цілісного змісту освіти початкової та основної школи.

Аналіз навчальних програм, вивчення змісту матеріалу, що пропонується учням із навчальних дисциплін, дає підстави стверджувати: формуванню загальнокультурної компетенції найбільшою мірою сприяють такі дисципліни, як українська мова та література, зарубіжна література, іноземні мови, історія України, географія, етика, музичне мистецтво, образотворче мистецтво, основи безпеки життєдіяльності.

Саме тому підготовка майбутнього вчителя початкової школи має на меті не тільки досконало оволодіти знаннями з навчальних предметів, а й набути вміння та навички з формування загальнокультурної та інших компетентностей засобами навчальних предметів.

У Миколаївському національному університеті імені В. Сухомлинського здійснюється навчання студентів за напрямом підготовки 013 «Початкова освіта». Неодмінним напрямом формування особистості майбутнього вчителя початкової школи є набуття фахових та предметних компетентностей. Навчальна дисципліна «Образотворче мистецтво з методикою навчання» є курсом, який спрямований не тільки на оволодіння методикою викладання цього предмету у початковій школі, а й на формування загальнокультурної грамотності майбутнього педагога.

Мета курсу – спираючись на знання в галузі теорії та історії візуальних та різних видів образотворчого мистецтва, навчити студентів розумінню та практичному застосуванню різноманітних засобів виразності у створенні художнього образу в образотворчому мистецтві, графічного дизайну та декоративно-ужитковому мистецтві, навчити студентів самостійно виконувати як репродуктивні, так і творчі роботи в різних матеріалах і техніках, оволодіти методикою навчання образотворчому мистецтву, а також передовим досвідом педагогічної та художньо-практичної діяльності.

Курс «Образотворче мистецтво з методикою навчання» має на меті підготувати студентів, майбутніх учителів початкових класів, до самостійного проведення занять з образотворчого мистецтва в I–IV класах, а також до застосування знань, умінь і навичок, здобутих у процесі навчання малювання, у виховній роботі і викладанні інших

предметів у початкових класах. Водночас курс малювання сприяє загальному, особливо естетичному, вихованню студентів, що дуже важливо для формування загальнокультурної грамотності майбутнього вчителя.

За період вивчення курсу студенти мають усвідомити основні педагогічні ідеї як традиційної, так й розвиваючої систем навчання з художньо-творчої роботи у галузі образотворчого мистецтва:

- сприяти якісному овоєнню і творчому усвідомленню знань, умінь та навичок художньої діяльності у галузі образотворчого мистецтва;

- реалізувати диференційне навчання з урахуванням своїх індивідуальних здібностей;

- забезпечити інтелектуальний зріст, сформувати свій творчий підхід до рішення будь-яких художньо-творчих завдань [3].

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, студент оволодіває такими предметними компетентностями:

- здатність малювати з натури з метою здобути систематичні знання з курсу основ образотворчого мистецтва;

- володіння основами теорії (композиція, перспектива, світлотінь, колір);

- здатність до опанування кольором як засобом відтворення натури і декоративної виразності, елементами теорії кольору, прийомі і послідовність виконання акварельного живопису, техніка роботи гуашшю;

- здатність виконувати декоративні малюнки з виготовленням ескізів, з оформленням навчального приладдя;

- володіння основами композиції у створенні образу, вираження ідейного задуму і передачі смислового зв'язку в малюнку;

- здатність застосовувати методи та порядок підготовки й виконання сюжетного малюнка і послідовність процесу роботи над композицією на задану тему;

- здатність виконувати творчі завдання за власним задумом.

Програма навчальної дисципліни включає в себе два модулі:

МОДУЛЬ I. Організація процесу навчання основам образотворчої грамоти;

МОДУЛЬ II. Форми і методи роботи вчителя на заняттях з образотворчого мистецтва.

Першим модулем передбачено ознайомлення студентів з різними видами та жанрами образотворчого мистецтва, вивчення основ малюнку, опанування різних технік та засобів зображення. Модуль включає в себе такі теми:

- «Підготовка, організація та здійснення процесу навчання учнів образотворчому мистецтву»;



- «Матеріали та інструменти малюнку, види малюнків та їх особливості»;
- «Тональний малюнок»;
- «Види тонування»;
- «Прийоми роботи олівцем та іншими графічними матеріалами»;
- «Передача об'єму предметів за допомогою тону»;
- «Перспективне малювання»;
- «Способи передачі фактури предмету за допомогою тонування»;
- «Зображення людини»;
- «Основи кольорознавства»;
- «Живопис; Прийоми роботи фарбами»;
- «Сюжетно-тематична композиція у кольорі (акварель)»;
- «Робота над ескізом ілюстрацій до дитячої байки чи казки» тощо.

Другий модуль спрямований на вивчення методики викладання образотворчого мистецтва у початковій школі та використання набутих раніше практичних вмій під час підготовки наочності та проведення уроку. Він містить такі теми: «Застосування методів творчого пошуку на уроках образотворчого мистецтва»; «Урок як форма роботи вчителя на заняттях з образотворчого мистецтва»; «Види і форми уроків з образотворчого мистецтва»; «Методи стимулювання творчої діяльності учнів на уроках з образотворчого мистецтва»; «Розробка навчальної теми з образотворчого мистецтва»; «Види та вимоги до виготовлення наочності для уроків образотворчого мистецтва»; «Особливості композиції дитячого малюнку».

Під час вивчення дисципліни «Образотворче мистецтво з методикою навчання» використовуються різні форми роботи (як групові, так і індивідуальні). Методами виступають: лекція, практичне заняття, самостійна робота та ін.

Лекційні заняття надають студенту можливість систематично та послідовно ознайомитись з основними питаннями курсу «Образотворче мистецтво з методикою навчання» та забезпечують орієнтовну основу для подальшого вивчення навчального матеріалу. Зміст навчального матеріалу лекцій сприяє формуванню у студентів наукового світогляду, соціальної зрілості, громадянської відповідальності, естетичних почуттів та загальнокультурної грамотності, працелюбності.

На практичних заняттях із майбутні вчителі початкової школи не тільки закріплюють теоретичні знання з певної теми, а практично опановують різні техніки зображення малюнку.

Самостійна робота з курсу «Образотворче мистецтво з методикою навчання»

займає більшу частину часу. Студенти працюють із додатковою літературою, готують доповіді, реферати та презентації, виконують різні творчі завдання тощо.

Студенти неодноразово беруть участь у конференціях та методичних семінарах, досліджують проблемні питання з методики викладання образотворчого мистецтва на сучасному етапі розвитку освіти. Одним із напрямів виховної роботи є підготовка та проведення виставок творчих робіт студентів. Неодноразово у рамках вивчення курсу студенти відвідують Миколаївський обласний художній музей імені В. Верещагіна та знайомляться з експозицією творів, яка включає живопис, скульптуру, графіку та декоративно-ужиткове мистецтво. Участь у такій роботі підвищує творчу активність студентів і надає їм усвідомлення свого індивідуального креативного потенціалу та причетності до загальної культури і мистецтва.

Такі форми та методи роботи сприяють розвитку індивідуальних творчих здібностей студентів, їхніх естетичних смаків і розширенню інтелектуального та духовного рівнів на основі вивчення культурної спадщини українського народу та народів світу. Це допомагає всебічно та раціонально підготувати студентів до творчої діяльності в умовах сьогодення та сформувати загальнокультурну грамотність майбутнього вчителя початкової школи.

Результатом вивчення курсу «Образотворче мистецтво з методикою навчання» є підготовленість студентів до викладання образотворчого мистецтва у початковій школі, їхнє володіння основними методичними прийомами, розуміння провідних психічних процесів, особливості роботи з обдарованими дітьми тощо.

**Висновки з проведеного дослідження.** Отже, основним принципом, що має визначити загальнокультурну грамотність майбутніх вчителів початкової школи в умовах незалежної України, має стати врахуванням кращого культурно-мистецького досвіду минулого, його конкретне використання в межах принципово нового періоду історії. Саме цей підхід сприятиме формуванню всебічно розвиненої особистості, яка має жити й працювати в умовах третього тисячоліття. Навчальна дисципліна «Образотворче мистецтво з методикою навчання» є одним із головних засобів формування загальнокультурної грамотності майбутнього вчителя початкової школи. Вивчення здобутків культури та мистецтва різних часів, знайомство з видатними художниками та їхніми творами підвищують рівень освіченості майбутніх педагогів та



сприяють формуванню загальнокультурної грамотності. Наступним етапом нашого дослідження є підготовка комплексу діагностичних тестів із виявлення рівня загальнокультурної грамотності майбутніх вчителів початкової школи засобами об'єктивного мистецтва.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Иванова Т. Культурологическая подготовка будущего учителя : [монография] / Т. Иванова. – К. : ЦВП, 2005. – 282 с.

2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики : [колективна монографія] / під заг. ред. О. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.

3. Робоча програма «Образотворче мистецтво з методикою викладання» для студентів ОКР «бакалавр» за напрямом підготовки 6.010102 Початкова освіта / МНУ ім. В. Сухомлинського. – Миколаїв, 2016. – 14 с.

4. Яковлева М. Зміст та структура загальнокультурної компетентності у сучасних дослідженнях при викладанні іноземної мови у вищих юридичних навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.kspu.kr.ua/download/conf2013/section2/article\\_yakovleva.pdf](http://www.kspu.kr.ua/download/conf2013/section2/article_yakovleva.pdf).

УДК 378.091.26(045)

## ПОТОЧНЕ САМООЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІН ПЕДАГОГІЧНОГО ЦИКЛУ

Притулик Н.В., к. пед. н., доцент,  
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти

*Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка*

У статті розкривається ефективність альтернативного способу контрольної-оцінювальної діяльності у ВНЗ – поточного самооцінювання навчальної діяльності студентів-педагогів на практичних заняттях як способу забезпечення їхньої рефлексії, мотивації до навчання в процесі опанування спеціальних дисциплін.

**Ключові слова:** *поточне оцінювання студентів, рефлексія, методи контролю навчальної діяльності студентів, функції контролю, мотивація навчання, самооцінювання.*

В статье раскрывается эффективность альтернативного способа контрольно-оценочной деятельности в вузах – текущего самооценивания учебной деятельности студентов-педагогов на практических занятиях как средства обеспечения их рефлексии, мотивации к обучению в процессе освоения специальных дисциплин.

**Ключевые слова:** *текущее оценивание студентов, рефлексия, методы контроля учебной деятельности студентов, функции контроля, учебная мотивация, самооценивание.*

Prytulyk N.V. CURRENT SELF-ASSESSMENT OF EDUCATIONAL ACTIVITI OF STUDENTS IN STUDYNG DISCIPLINES OF PEDAGOGICAL CYCLE

The article is about the effectiveness of an alternative method of control and assessment activities in higher education – self-assessment of current educational activity of students which study disciplines of pedagogy at workshops as a way of ensuring their reflection, motivation to learn in the process of learning specific disciplines.

**Key words:** *current student assessment, reflection, control methods of learning activities of students, control functions, motivation training, auto-evaluation.*

**Постановка проблеми.** Світові суспільні тенденції й сучасні освітні потреби зумовлюють реформаційні процеси в освітній парадигмі. Змін зазнають зміст, методи, прийоми, засоби й форми її реалізації, педагогічні технології, концептуальні підходи, характер відносин між учасниками освітньої взаємодії.

В умовах сьогодення конкурентоспроможність випускників педагогічних вишів на світовому ринку праці забезпечується не лише здатністю продуктивно застосо-

увати отримані в процесі навчання фахові знання, але й критично їх осмислювати та креативно адаптувати до умов і потреб соціуму, освіти, що динамічно змінюються.

У зв'язку із цим особливого значення набуває суб'єкт-суб'єктний студентоцентричний підхід до навчання, за якого студент має стати замовником освітніх послуг, запитувачем якісної вищої освіти, а викладач виконує фасилітаційну функцію: дає базові основи навчального предмета, орієнтує на джерела, створює умови для самостійного